

Abstrakt

Cílem předkládané práce je ukázat, jakou roly hrál pro dějiny umění mezi lety 1890-1960 hmat a s ním spojené taktilní vnímání. Její hlavní teze zní, že bez hmatu by dějiny umění nemohly vystavět svůj pojmový aparát. Neustálé vyrovnávání se s hmatovou zkušeností, která byla stavěna do opozice vůči zraku, poskytlo historikům a historičkám umění celou řadu nástrojů pro klasifikaci uměleckých děl, z nichž mnohé se staly oporou formální analýzy. Práce mapuje systematicky německý a výběrově anglojazyčný umělekohistorický diskurz, tematizující hmat a sleduje, jakým způsobem s ním vybraní autoři a autorky pracovali.

Již Johann Gottfried Herder položil základy estetiky a noetiky hmatu, na které v ideové rovině navázaly dějiny umění. Herder tvrdil, že hmat nám zprostředkovává poznání prostoru, zatímco zrak dokáže vnímat pouze barvy. Hmat je proto spolehlivější smysl než zrak. Herder spojil různé druhy umění s konkrétními smysly - hudbu se sluchem, zrak s malbou a hmat se sochařstvím. Jestliže je hmat spolehlivější a pravdivější než zrak je i s ním spojené umění - socha uměním s vyšší estetickou a noetickou hodnotou než malba.

Historikové a historičky umění kolem r. 1900 sdíleli Herderovo přesvědčení, že hmat je tvůrcem prostoru. Inspirováni filozofem F. T. Vischerem a opření o poznatky soudobé psychologie zkonstruovali proto různé způsoby vidění (haptisch/optisch u Riegla) nebo vnímání vůbec (Schmarsow), které v případě Wölfflina vyústily v hledání „základních principů“ smyslové percepce, jež sebou vždy nese i odpovídající uměleckou produkci.

Psychologie vnímání a s ním spojená experimentální estetika umožnily dějinám umění sledovat haptické elementy nejen v sochařství ale i v malbě, popř. v jiných mediích. Berenson proto oceňoval taktilní kvality u umělců italské renesance. Němečtí historikové umění (Hamann, Hetzer) na podobném principu rozpracovali pojem *plastisch*, kterým označovali taktilní elementy výtvarného díla. Hmat ale nebyl neutrálním smyslem. S hmatem spojené charakteristiky výtvarného umění nabývaly často negativní konotace, jakožto „primitivnější“ ve srovnání s optickými (Riegl). Riegl a souběžně s ním Warburg vybudovali nárys kulturní teorie, v jejímž základu stojí rozlišení mezi potencemi hmatového a optického vnímání.

Klíčová slova: hmat, taktilita, tactus, haptické, Alois Riegl, Aby Warburg, Bernard Berenson, Heinrich Wölfflin, August Schmarsow, Herder, smysly, dějiny smyslů, historiografie